

FAKAMATALA FAKANOUNOÚ: Fakahoko ha‘o lau ki he ngaahi fakalelei ‘oku tānaki atu ki he Polokalama Tokoni ki he Faingata‘a‘ia Fakaesinó (Disability Support Services pe DSS)

Ko e pepa ko ‘ení ko ha fakamatala fakanounou ia, ‘e lava ke ke lau ‘a e pepa kumi fakakaukau kakató ‘i he ‘emau uepisaití (www.disabilitysupport.govt.nz/haveyoursay).

Ko ‘emau ngāue ‘i he ‘ene a‘u mai ki he taimi ní

‘I he ta‘u ‘e ua kuohilí, kuo mau fakafanongo ai ki homau komiunití mo fakahoko ha ngaahi sitepu ke fakatokamālie ‘a e polokalama tokoni ki he faingata‘a‘ia fakaesinó (DSS).

Lolotonga ‘o e taimi ko iá, na‘a mau fehu‘i ai fekau‘aki mo e ngaahi a‘usia ‘i loto ‘i he DSS (ma‘u ‘i heni: <https://shorturl.at/r9sl2>) pea felāve‘i mo e ngaahi liliu ki he Allocations (Ngaahi ‘Inasi Fakapa‘angá), Assessment (Sivisivi‘í) mo e Flexible Funding (Founga Faka-Pa‘anga Ngalokuloku) (ma‘u ‘i heni: <https://shorturl.at/HfpPv>).

Kuo tokoni ho‘omou fakakaukau na‘e ‘omaí ki hono fokotu‘utu‘u ‘o e ngaahi liliu ‘a ia kuo hoko ke toe potupotu-tatau, faitatau mo tu‘uloa ange ai ‘a e ngaahi tokoni ‘oku fakapa‘anga ‘e he DSS - lolotonga iá ‘oku toe fakafoki mai ‘a e ngaahi me‘a lahi ange ke fili mei ai mo ha founga ‘oku ngalokuloku ange.

Ko e me‘a ‘oku mau kumi fakakaukau ki aí

‘Oku mau kumi ha ngaahi fakakaukau ki ha ngaahi fakalelei lahi ange ‘oku mau fie fakahoko ‘i he ngaahi tafa‘aki ‘e ono ‘o ‘emau ngaahi fakahoko ngāue lolotongá. Te ke lava ‘o fili pē ‘a e ngaahi kaveinga pe ngaahi fehu‘i ‘okú ke fie talí. ‘Oku ‘ikai fiema‘u ia ke ke tali kotoa kinautolu.

Te ke lava 'o kau ki he kumi fakakaukau 'aki ha'o

- Faitohi pe ko hano hiki 'a ho'o ngaahi tali ki he 'emau ngaahi fehu'i pea Īmeili mai kinautolu ki he DSS_submissions@msd.govt.nz pe lī mai 'i he meilī ki he:
Disability Support Services
Ministry of Social Development
PO Box 1556
Wellington 6140
Kātaki 'o fetu'utaki ki he NZSL_submissions@msd.govt.nz ki ha fakaikiiki lahi ange kapau 'okú ke fie fakahū mai ha'o fokotu'u fakakaukau 'i ha founa 'oku hiki 'i he ongó pe vitioó.
- Fakakakato ha savea 'i he 'initaneti – 'oku ma'u atu ha fehokotaki'anga (link) 'i he 'emau uepisaiti (www.disabilitysupport.govt.nz/haveyoursay).
- Kau ki ha fakataha 'i he 'initaneti pe 'i ho'o a'u tonu ki ai. 'Oku hoko 'eni 'i he vaha'a taimi ko e houa 'e 1.5 ki he 2. Te ke lava 'o 'ilo 'a e taimi 'oku fakahoko ai 'a 'emau ngaahi fakataha mo e founa 'o e kau ki ai 'i he 'emau uepisaiti (www.disabilitysupport.govt.nz/haveyoursay).
- 'Oku tāpuni 'a hono fakahū mai 'o e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'i he taimi 5 efiafi 'o e 'aho Falaite, 31 'o Siulai 2026.

Kaveinga 1: Ngaahi ola 'oku mahu'inga ki he kakai faingata'a'ia fakaesinó

'Oku fakahoko 'e he DSS ha ngaahi poupu 'oku tokoni ki he kakai faingata'a'ia fakaesinó ke nau kau atu ai mo fakahoko ha ngaahi fili fekau'aki mo 'enau mo'ui faka'ahó. 'Oku mau fiema'u ke toe mahino ange 'a e ngaahi olá, pe ko e ngaahi liliu 'oku hokó, koe'uhí ko e tokoni 'oku mau fakahokó.

'Oku mau fokotu'u atu ha ongo ola 'e ua 'a ia 'oku mau fatongia'aki:

- **Mo'ui Faka'ahó:** 'oatu 'a e ngaahi poupu mahu'inga 'oku mātu'aki fiema'u ki he mo'ui faka'ahó (hangē ko 'eni, tauhi fakaesino fakafo'ituitui, tauhi 'i he 'api nofo'angá).
- **Malu mo e Haó:** meí he uesia fakaesinó pe fakae'atamaí, pea tau'atāina meí he ngaohikoviá pe fakali'eli'aki 'i he ngaahi tokoni 'oku mau 'oatú.

'Oku mau fokotu'u atu ha ngaahi lelei lahi ange 'e nima 'oku mau tokoni ki ai, 'i he kau fakataha mo e ngaahi kautaha fakapule'anga kehe 'oku nau fakahoko atu 'a e ngaahi tokoni ki he faingata'a'ia fakaesinó:

- **Tau'atāiná:** fakamafeia 'a e kakaí ke nau tupulaki, matauhi pe toe ma'u 'a 'enau tau'atāina 'i he mo'ui faka'ahó.
- **Fehokotaki:** fakamafeia ha ngaahi fehokotaki'anga fakafo'ituitui, fakasōsiale, mo fakakomiuniti 'oku mahu'ingamālie.
- **Tānaki Atú:** faitokonia 'a e kakaí ke nau fai ha tānaki 'oku mahu'ingamālie ki honau ngaahi komiunitií.

- **Tupulakí:** faitokonia ‘a e kakaí ke fakatupulaki ‘a e ngaahi pōto‘i ngāue mo e ‘ilo ‘oku fiema‘u ‘i he ‘enau mo‘ui faka‘ahó.
- **A‘usiá:** ke lava ‘a e kakaí ‘o ongo‘i tu‘amelie atu ki he hu‘unga ‘o ‘enau mo‘ui faka‘ahó.

‘I ho‘o fakakaukau atu ki he kaveinga ko ‘ení, ko e ngaahi fehu‘i ‘eni ‘oku mau fie ‘eke atú:

1. Ko e hā ‘a e ngaahi ola pe ngaahi lelei lahi ange meí he ‘emau ngaahi sēvesi ‘oku mahu‘inga taha kiate koé, ‘oku toe ‘i ai nai ha me‘a kuo ‘ikai ke mau fakakau?
2. ‘Oku ‘i ai ha ola ‘e ua kuo pau ke mau a‘usia (Mo‘ui Faka‘ahó mo e Malú mo e Haó ‘o hangē ko hono fakamatala‘i ‘i ‘olungá). Te ke lava ‘o fakatu‘utu‘unga mai ‘a ‘emau ngaahi lelei lahi ange ‘e nimá ‘o fakatatau ki honau tu‘unga mahu‘inga kiate koé meí he 1 (mahu‘inga tahá) ki he 5 (mahu‘inga si‘isi‘i tahá).
3. ‘Oku mau fiema‘u ke kumi ha ngaahi founga ke fua ‘aki ‘a e me‘a kuo mau ‘osi fakahoko ke a‘usia ai ‘a e ngaahi ola mo e ngaahi lelei fakalūkufua lahi ange ‘oku fakamatala‘i atu ‘i ‘olungá, ko e hā ha me‘a te ne talamai kiate kimautolu ‘oku fakalalakaka ‘a e ngaahi me‘a ‘i ho‘o mo‘uí ‘i ha taha ‘o e ngaahi tafa‘aki ko ‘eni?
4. ‘Oku ho‘ata atu nai ‘i he ‘emau ngaahi olá mo e ngaahi lelei lahi angé ‘a e ngaahi fiema‘u ‘a e kakaí kotoa pē ‘oku nau ma‘u atu ‘a e tokoni ‘a e DSS?
5. Te ke lava ‘o ‘omai ha toe ngaahi fakakaukau fakalahi fekau‘aki mo e ngaahi fehu‘i na‘á ke toki talí, pe ko ha me‘a fakalūkufua ange fekau‘aki mo e me‘a ‘oku taumu‘a ‘a e DSS ke a‘usia ma‘á e kakaí faingata‘a‘ia fakaesino?

Kaveinga 2: Ko ha founga ngāue ‘oku fakahoko ‘o ‘ikai toe fakakouna ki he tokoní

Makehe mei hono fakahoko ‘o e tokoni faka‘ahó, ‘oku mau fiema‘u ke toe lelei ange ‘a ‘emau palani mo faitokonia ‘a e ngaahi fiema‘u ‘a e kakaí ‘i he ‘enau feliliuaki ‘i he lolotonga ‘o ‘enau mo‘uí. Fakatātā ki hení, ko hono ‘oatu ‘o ha tokoni tōmu‘a ki he kakaí ke tokoni ke tauhi ‘enau tau‘atāina ‘i he nofó pe ko hono ‘oatu ha tokoni ki he fānaú mo e to‘utupú ‘i ha ngaahi taimi mahu‘inga ‘i he‘enau tutupu haké.

‘I ho’o fakakaukau atu ki he kaveinga ko ‘ení, ko e ngaahi fehu‘i ‘eni ‘oku mau fie fakahoko atú:

6. ‘I ha fa’unga ngāue ‘oku ‘ikai ke toe fakakouna ai ‘a e fakahoko ngāué, ko e hā ha me’a te ke faka’amu ke hoko ‘o makehe ange meí he founa ngāue ‘a e fa’unga ngāué pe ngaahi sēvesí mo koe ‘i he lolotonga ni?
7. Ko e hā ha ngaahi tokoni ‘e toe ala tānaki atu ‘e he DSS ‘i he ngaahi taimi liliu mahu’inga ‘i he mo’ui ‘a e kakaí (fakatātā ki hení, ha fo’i fakapa’anga tu’o taha ke ‘inivesi ‘i ha tekinolosia, tokoni ‘oku faitokonia ‘o fakataumu’a ke faka’au pē ke holoki hifo ‘i he ‘alu ‘a e taimí, tokoni ki he fononga holó, palaní, mo e fehokotaki)?
8. Te ke lava ‘o ‘omai kiate kimautolu ha ngaahi tānaki fakakaukau fakalahi fekau’aki mo e ngaahi fehu‘i na’á ke toki tali maí, pe ko ha founa ‘e toe lelei ange ai ‘a ‘emau fakahoko atu ‘a e tokoni totonú ‘i he taimi totonu?

Kaveinga 3: Ngaahi founa ki hono ‘omai ‘o e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi lāungá

‘Oku mau fiema’u ‘a e ngaahi sēvesi ‘oku mau fakapa’angá, ‘a ia ‘oku fakahoko atu ‘e he ngaahi kautaha fakahoko ngāué (providers), ke ‘i he tu’unga lelei taha ‘e ala lavá. Ke fakahoko ‘eni, ‘oku fiema’u ia ke faingofua ‘a ho’o talaatu ki he ngaahi kautaha fakahoko ngāue ‘oku fakapa’anga ‘e he DSS ‘a e taimi ‘oku lelei ai ‘a ‘enau ngāué pea ke lāunga ‘i he taimi ‘oku ‘ikai lelei aí.

‘I ho’o fakakaukau atu ki he kaveinga ko ‘ení, ko e ngaahi fehu‘i ‘eni ‘oku mau fie fakahoko atú:

9. ‘I ho’o fakakaukau atu ki he tokoni ‘okú ke ma’u atu meí ha kautaha fakahoko ngāue ‘a e DSS, ko e hā ‘a e me’a ‘oku mahu’inga kiate koe ‘i he taimi ‘oku faitokonia ai koe? ‘Okú ke ‘ilo’i fēfē nai ‘a e taimi kuó ke ma’u atu ai ha sēvesi ‘oku tu’unga lelei pea malu mo hao?
10. ‘Okú ke ‘ilo’i ‘a e founa ke ‘oatu ai ha’o fakakaukau fekau’aki mo e ngaahi sēvesi ‘okú ke ma’u atu meí ha kautaha fakahoko ngāue ‘a e DSS?
11. ‘Okú ke ‘ilo’i ‘a e founa ke fakahoko atu ai ha’o lāunga fekau’aki mo e ngaahi sēvesi ‘okú ke ma’u atu meí ha kautaha fakahoko ngāue ‘a e DSS? Pe, ‘e anga fēfē ha’o fakalalahi ‘a ho’o lāungá ‘i he taimi ‘oku ‘ikai tokanga’i ai ‘e ha kautaha fakahoko ngāue ‘a e ngaahi me’a ‘okú ke tokanga ki aí?

12. 'E hoko nai ha savea nounou mo toutou fakahoko ko ha founa lelei ia ki he 'eku kautaha DSS, mo e ngaahi kautaha fakafonuá, ke muimui'i ai 'a e tu'unga lelei 'o e ngaahi tokoni mo e ngaahi sēvesi 'oku ou ma'ú pea mo fakahoko ha ngāue 'i he taimi 'oku fiema'u ai ke fakalelei'i?
13. Ko e hā 'a e founa te ke fie 'omai ai ha'o fakakaukau fekau'aki mo e tokoni pe ngaahi sēvesi 'okú ke ma'u atu meí he ngaahi kautaha fakahoko ngāue 'a e DSS?
14. Ko e hā ha me'a te ne 'oatu ai kiate koe 'a e loto falala ki he founa lāunga 'a e ngaahi kautaha fakahoko ngāue 'a e DSS?
15. Te ke lava 'o 'omai kiate kimautolu ha ngaahi tānaki fakakaukau fakalahi fekau'aki mo e ngaahi fehu'i na'á ke toki tali mai?

Kaveinga 4: Poupou lelei ange ki he mālōlō fakataimi mo e taimi mālōlō 'a e kau tauhí

Hoko atu meí he Draft Carers' Action Strategy Plan (Palani Ngāue Fakataumu'a Pau ma'á e Kau Tauhí) (ma'u atu 'i heni: <https://shorturl.at/CVGnz>), 'oku mau fie fakakaukau atu ki ha ngaahi founa 'e lava ke fakalelei'i ai 'emau ngaahi sēvesi lolotongá ke tokonia 'a e mo'ui lelei mo e tu'unga lelei 'a e mo'ui 'a e kau tauhí.

'I ho'o fakakaukau atu ki he kaveinga ko 'ení, ko e ngaahi fehu'i 'eni 'oku mau fie fakahoko atú:

16. Te ke lava 'o fakamatala mai fekau'aki mo e ngaahi palopalema 'oku fehangahangai mo koe pe ko ho'o kau tauhí, 'i he taimi 'okú ke ma'u ai 'a e tauhi 'i he mālōlō fakataimi 'a e kau tauhí (respite care), ngaahi polokalama 'i he taimi 'ahó (day programmes), pe ngaahi sēvesi kehe 'a e DSS 'oku nau tokoni ki he kau tauhi?
17. Ko e hā ha ngaahi liliu ki he ngaahi sēvesi ma'á e kau tauhí te ne fakafaingofua'i ange ai ha'o ma'u ha ki'i mālōlō 'i he taimi 'okú ke fiema'u lahi taha ai ia?
18. Te ke lava 'o 'omai kiate kimautolu ha ngaahi tānaki fakakaukau fakalahi fekau'aki mo e ngaahi fehu'i na'á ke toki tali mai ki he tokoni 'oku 'oatu 'e he DSS ma'á e kau tauhi?

Kaveinga 5: Lahi ange ‘a e me‘a ke fili mei aí mo e mafaí ‘i he ‘emau ngaahi tokoní

Kuo talamai ‘e he komiunitií kiate kimautolu ‘oku nau mahu‘inga‘ia ‘i he ngaofe ngofuá (flexibility), ka ‘oku ‘ikai ke nau fiema‘u ma‘u pē ‘a hono tñnaki atu ‘o e fatongia ki hono pule‘i ‘o e ngaahi founa fakapa‘anga ngaofe ngofua ke fili mei ai ‘oku mau lolotonga ‘oatú. ‘Oku mau fiema‘u ke ‘atā atu ‘a e ngaofe ngofuá, ngaahi me‘a ke fili mei aí mo e mafaí ki he tokotaha kotoa pē ‘oku nau ma‘u atu ‘a e tokoni ‘oku fakapa‘anga ‘e he DSS.

‘I ho‘o fakakaukau atu ki he kaveinga ko ‘ení, ko e ngaahi fehu‘i ‘eni ‘oku mau fie fakahoko atú:

19. ‘I he lolotonga ní ‘oku ‘i ai ‘a e tefito‘i fili ‘e ua ‘i he tokoni ‘a e DSS - patiseti fakapa‘anga ‘oku ngaofe ngofua pe ko ha ngaahi sēvesi pau ‘oku lava ke ma‘u atu meí he ngaahi kautaha ‘oku fakapa‘anga ‘e he DSS. Ko e hā ha me‘a ‘e lava ke fakahoko ‘e he DSS ke ke ma‘u atu ai ha founa ngaofe ngofua, ngaahi fili mo ha mafaí lahi ange ‘i hono ma‘u atu ‘o e ngaahi sēvesi; ‘o ‘ikai ke ke ma‘u ai ‘a e fatongia kakato ke tokanga‘i ha patiseti fakapa‘anga ‘oku ngaofe ngofua?
20. ‘E lava fēfē hano fakalelei‘i pe toe tñnaki atu ‘e he DSS ki he ngaahi sēvesi ‘oku mau fakahokó, koe‘uhi ke nau ngāue lelei atu ki he tokotaha kotoa pē?
21. ‘Oku ‘i ai nai ha ngaahi me‘a pau ke fakakaukau‘i, pe ngaahi fa‘ahinga sēvesi kehekehe, ‘oku totonu ke mau fakahoko ma‘á e fānaú mo e to‘utupu?
22. ‘Oku ‘i ai nai ha ngaahi sēvesi ‘oku ‘ikai ke lolotonga fakahoko atu ‘e he DSS ‘oku totonu ke mau fakakaukau ke tñnaki atu, ke tokoni ki hono ‘oatu ‘o ha ngaahi ola lelei ange ma‘á e kakai faingata‘a‘ia fakaesino?
23. Te ke lava ‘o ‘omai kiate kimautolu ha ngaahi tñnaki fakakaukau fakalahi fekau‘aki mo e ngaahi fehu‘i na‘á ke toki tali mai fekau‘aki mo e ngaofe ngofuá pea mo e ngaahi fa‘ahinga sēvesi ‘oku fakahoko atu ‘e he DSS?

Kaveinga 6: Ko hono fakalelei‘i ‘o ‘emau fakamatalá mo e fale‘í

‘Oku mau fiema‘u ke mau mahino‘i lahi ange fekau‘aki mo ho‘o ngaahi a‘usia ‘i ho‘o feinga ke ma‘u atu ‘a e fakamatala mo e fale‘i ‘okú ke fiema‘u meí he DSS koe‘uhi ke mau lava ai ‘o fakahoko lelei ange homau fatongiá.

‘I ho‘o fakakaukau atu ki he kaveinga ko ‘ení, ko e ngaahi fehu‘i ‘eni ‘oku mau fie fakahoko atú:

23. ‘Okú ke ma‘u mei fē ‘i he lolotonga ni ‘a e fakamatala fekau‘aki mo e ngaahi tokoni ki he faingata‘a‘ia fakaesino?
24. Ko e hā ‘a e ngaahi pole lahi taha ‘okú ke fehangahangai mo ia ‘i ho‘o feinga ke ma‘u atu ha fakamatala fekau‘aki mo e DSS?
25. Ko e hā ha fakamatala ‘okú ke faka‘amu ki ai, pe fiema‘u, ke ‘ilo ai fekau‘aki mo e ngaahi sēvesi ‘oku ‘oatu ‘e he DSS?
26. Ko e hā mo ha toe me‘a ‘e lava ke fai ‘e he DSS ke faingofua ange ai ke mahino kiate koe mo ma‘u atu ‘a e fakamatala fekau‘aki mo e ngaahi tokoni ki he faingata‘a‘ia fakaesino?
27. Ko e hā ha me‘a ‘e toe faingofua ange ai ‘a hono foua ‘o e halanga tokoni ki he kakai faingata‘a‘ia fakaesinó ‘oku ‘oatu ‘e he DSS mo e ngaahi kautaha fakapule‘anga pe ngaahi kulupu fakakomiunitī kehe?
28. Te ke lava ‘o ‘omai kiate kimautolu ha ngaahi tānaki fakakaukau fakalahi fekau‘aki mo e ngaahi fehu‘i na‘á ke toki tali mai fekau‘aki mo e fakamatala mo e fale‘i ‘oku ‘oatu ‘e he DSS?